

Opvoeding in en door sport?

Albert Buisman

Education in and through sport

2004 is the European Year of Education through Sport. The European Commission believes that sport is a valuable instrument in creating more open and tolerant societies. Therefore it is necessary that sport and its values play a greater part in education. This article examines the relationship between sport and education. First, a description is given of the characteristics of competitive juvenile sports. In the second part of this article questions from educational points of view are addressed.

Inleiding

Het jaar 2004 is door het Europese parlement en de Europese Unie uitgeroepen tot 'Het jaar van opvoeding door sport 2004'(Instellingsbesluit 6 febr. 2003). Als achtergrond van dit besluit werden de zorg voor de kwaliteit van lichamelijke opvoeding en jeugdsport genoemd en het vermoeden dat er onvoldoende gebruik wordt gemaakt van de educatieve waarde van sport. Als doelstelling van het Europese jaar werd onder andere geformuleerd: "gebruik maken van de door sport getransporteerde waarden om jongeren de kennis en vaardigheden mee te geven, die ze nodig hebben om hun fysieke mogelijkheden, hun bereidheid tot het leveren van prestaties en hun sociale capaciteiten – zoals het kunnen samenwerken, solidariteit, verdraagzaamheid en fair play – in een multiculturele context verder te kunnen ontwikkelen"(Nota Directie Generaal Onderwijs en Cultuur van de Europese Commissie, 2003).

Met 'opvoeden door sport' wordt hier de bewuste inzet van sportpraktijken om opvoedingsdoelen te bereiken bedoeld. Alhoewel gewezen wordt op het belang van het niet-formele leren van jongeren in het vrijwilligerswerk treedt 'opvoeding in sport' als socialisatie in de opvoeding veel minder naar voren. Als doelstelling wordt ook het uitwisselen in Europees verband van 'good practice'

Albert Buisman is als hoofddocent verbonden aan de capaciteitsgroep Algemene- en Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht. Hij is coördinator van de specialisatie 'Sport, bewegen en beleid'.

Correspondentieadres: A. Buisman, Houtvester 21, 3834 CV, Leusden.

E-mail: a.buisman@fss.uu.nl.

en dan vooral hoe de sport “een bijdrage aan de sociale integratie van kansarme groepen kan leveren” genoemd (p.3).

Opvallend in deze teksten van de Europese Commissie is dat de doelstellingen weinig in verband worden gebracht met de ontwikkeling die de jeugd doormaakt, noch met de sociaal-culturele positie waarin ze verkeert. Ook wordt weinig op het begrip opvoeding gereflecteerd terwijl de lidstaten toch worden uitgenodigd om projectvoorstellen in te dienen, waarin voor andere landen de educatieve werking van de sport zichtbaar wordt gemaakt.

In vele beleidsnota's, ook in Nederland, worden aan de sport diverse positieve waarden toegeschreven, zoals de mogelijkheid om jonge mensen te leren samenwerken en beter met elkaar te leren omgaan. In het beleidsjargon van de laatste jaren heet dat: sociale cohesie verbeteren door middel van de sport. Sport wordt hier kennelijk als wonderolie gezien. (Breedveld, 2002, p.247). Een voorbeeld daarvan is de NOC*NSF nota met de imposante titel *Sport als bron van inspiratie in onze samenleving. Sport biedt unieke kansen voor de ontwikkeling van de maatschappij* (NOC*NSF/Onderzoeksburo Kearney, 1992). Als positieve effecten van sportbeoefening worden plezierbeleving, bevordering van de gezondheid, de ontwikkeling van persoonlijke waarden en maatschappelijke integratie genoemd. Ook wordt sport gezien als “één van de belangrijkste democratiserende en zelforganiserende fenomenen in de samenleving” (p.15). Dat zijn alle positieve waarderingen van sport. Negatieve verschijnselen kwamen niet ter sprake.

In deze bijdrage wordt de vraag gesteld wat de betekenis van ‘opvoeding in en door sport’ kan zijn tegen de achtergrond van de verschillende sportieve contexten. De eerste paragraaf gaat in op sportparticipatie, vooral in de georganiseerde sport. Wie participeren er in de jeugdsport en hoe is de verhouding tussen meisjes en jongens? De twee volgende paragrafen behandelen de sociale context van de jeugdsport. Jeugdsport komt daarin naar voren als een ‘eigenaardig veld’. De vierde paragraaf gaat in op betekenissen en opvattingen over jeugdsport, waaronder de betekenissen die men aan opvoeding kan toekennen. In de laatste paragraaf wordt het gesprek tussen sport en opvoeding gevoerd.

Sportparticipatie

Het aantal leden dat in 2003 via de sportbonden bij NOC*NSF was aangesloten bedroeg 4.544.096 (NOC*NSF, 2004). Van dit ledenbestand was ongeveer 32% junior en 68% senior. Dat betekent dat in het kader van de georganiseerde sport elke week circa anderhalf miljoen kinderen en jongeren actief zijn. Omdat de sportbonden verschillende leeftjidsindelingen hanteren is het tot nu toe niet mogelijk gebleken om binnen de groep junioren een indeling naar leeftijd te maken. Onder junioren vallen kleuters van vier jaar maar ook jongeren van zeventien jaar. Het is hier niet mogelijk om de bewegingen in de verschillende

leeftijdsgroepen in kaart te brengen. Massale sportuitval in sommige takken van sport bij een bepaalde leeftijd, blijft dus verborgen. We geven hierna een door ons samengesteld overzicht over de ledenaantallen van de voornaamste sportbonden in Nederland. We kozen bonden met tenminste 40.000 leden, waarvan een substantieel deel uit jeugd bestond.

Tabel 1. Ledenaantallen grote sportbonden 2003

(semi) individuele sporten	Jongens	Meisjes	Mannen	Vrouwen	Totaal
atletiek	11.968	10.852	44.482	30.623	97.925
badminton	8.608	9.516	23.318	15.570	57.012
gymnastiek	35.920	165.594	14.209	79.096	294.819
paardrijden	2.848	24.113	37.487	78.356	142.804
judo	29.903	7.309	14.778	3.862	55.852
tennis	82.813	65.873	303.893	275.819	710.497
schaatsen	39.262		131.439		170.701
zwemmen	18.340	23.779	9.812	10.639	62.570

Teamsporten	Jongens	Meisjes	Mannen	Vrouwen	Totaal
basketbal	18.445	6.594	14.011	6.113	45.163
handbal	7.094	22.976	11.559	14.937	56.566
hockey	37.983	50.419	41.973	31.604	161.979
korfbal	17.827	30.397	24.094	24.558	96.876
voetbal	447.094	35.637	529.717	35.082	1.047.530
volleybal	13.184	32.614	40.172	40.765	126.735

Bron: Arnhem 2004: NOC*NSF, Ledenaantal NOC*NSF over 2003

Uit het overzicht blijkt dat kinderrijke sporten als gymnastiek en judo een belangrijk deel van hun jeugd verliezen. De redenen daarvoor kunnen verschillend zijn. Gymnastiek wordt door ouders van kleuters soms beschouwd als voorbereiding op andere sporten. Bij judo kunnen kinderen tot de ontdekking komen dat het spel- en stoei-judo er heel anders uitziet dan het 'echte' wedstrijd-judo, waar de jeugd vanaf ongeveer tien jaar mee geconfronteerd wordt. Bij sporten als wedstrijdzwemmen merken jongens en meisjes op een zekere leeftijd dat zij geen progressie meer boeken. Wat ze ook proberen, ze komen niet meer onder hun persoonlijk record. Dat is een mogelijke reden om deze sport vaarwel te zeggen. Verder valt op dat er duidelijke mannensporten zijn zoals voetbal en sporten die attractief gevonden worden door meisjes en vrouwen, zoals gymnastiek en paardrijden. Handbal blijkt een favoriete sport te zijn voor meisjes, maar bij de senioren is dat verschil met de mannen minder groot. Bij hockey zijn de meisjes duidelijk in de meerderheid ten opzichte van de jongens, maar

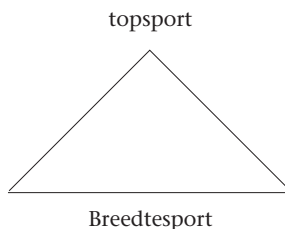
bij de senioren is het beeld precies tegengesteld. Wellicht maatschappelijke oorzaken die ertoe leiden dat vrouwen eerder met hockey stoppen?

Van het totale ledenbestand van de bij de NOC*NSF aangesloten bonden is 63% man en 37% vrouw. Dit aanzienlijke verschil wordt vooral bepaald door voetbal met haar meer dan één miljoen leden waarvan slechts zeven procent meisjes en vrouwen. Beschouwt men echter sportparticipatie van mannen en vrouwen los van de context van de georganiseerde sport, dan verkrijgt men heel andere uitkomsten. In het AVO-onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP, 2003) wordt onderzocht welke sportieve activiteiten de respondent het laatste jaar heeft ondernomen. Ieder die aangeeft de laatste 12 maanden te hebben gesport, wordt als sporter aangemerkt (Van der Meulen, SCP, 2003). Bij deze laagdrempelige aanpak blijken sporten als zwemmen, fietsen en wandelen hoog te scoren.

Sport als eigen-aardig veld

De georganiseerde wedstrijd sport kent vele gezichten en het maakt voor de jeugd nogal uit in welk segment van de sport zij actief zijn. Teamsporten worden onderscheiden van individuele- en semi-individuele sporten. Een voorbeeld van het laatste is tennis, waarin je ook kunt 'dubbelen'. Er is ook een onderscheid tussen wedstrijd sport en niet-wedstrijd sport. Zwemmen, surfen, wandelen zijn daarvan een voorbeeld. Dat kán wel in wedstrijdverband, maar is meestal meer recreatief, zonder een competitief element, althans, niet met een zichtbare tegenstander.

Er zijn meer onderscheidingen te maken, zoals sporten die wel of niet sterk fysiek zijn, sporten die direct op winst zijn georiënteerd en sporten die meer op progressie zijn gericht. De sportieve handelingsaspecten van deze sporten verschillen niet alleen van elkaar, maar ook de culturen die daarbij horen zijn zeer divers. Bovendien: ook binnen een tak van sport is de ene vereniging de andere niet. Zo kan de ene atletiekvereniging de 'sport for all'-gedachte in praktijk proberen te brengen door voor elk kind een attractieve sportvorm te zoeken, terwijl de andere club alleen maar geïnteresseerd is in talenten. De georganiseerde wedstrijd sport wordt vaak gevisualiseerd door middel van het zogenaamde piramidemodel.

Uit de grote groep breedtesporters worden de talenten geselecteerd, die dan meestal extra aandacht en faciliteiten krijgen. De idee hierachter is dat de (meeste) sporters erop gericht zijn zo dicht mogelijk bij die top te komen. Kinderen en jongeren worden in hun sportieve mogelijkheden verschillend gewaardeerd. Rijdsdorp (1973) noemt in dit verband wedstrijdsport “prestatief elitair, zij die presteren gaan voor” (p.164).

Anthonissen en Boessenkool (1998) vonden in hun onderzoek dat het piramidemodel, ondanks alle culturele veranderingen in de sportverenigingen, nog steeds een goede representatie is van de verhouding tussen breedtesport en topsport. Crum (1992) heeft in zijn studie dit piramidemodel van de wedstrijdsport gerelativeerd. Hij schetst twee tegengestelde bewegingen: enerzijds de wedstrijdsport die gefocust is op het leveren van topprestaties en de middelen die daar bij horen (de versporting van de sport), anderzijds de sport waarbij de sporters zich afwenden van de competitie en van de inspanning om het allerhoogste te bereiken (de ontsporting van de sport). Hij onderscheidt enkele sportmodi (avontuursport, fitness, pleziersport en cosmetische sport), die niet ondergeschikt zijn aan de wedstrijdsport en als zodanig ook niet passen in het piramidemodel. Coakley (1994, 2002) onderkent deze bewegingen in de sport en onderscheidt een ‘power and performance’-model van een ‘pleasure en participation’-model. Bij het eerste model valt de sterke productgerichtheid op, in het tweede model is de druk om te presteren en te winnen veel minder. Het gaat meer om het plezier in het spelen zelf en minder om het resultaat.

De wedstrijdsport is een veld vol paradoxen en dat bepaalt deels de fascinatie van de beoefenaren en de toeschouwers (Eitzen, 1999).

Sport is gezond, zo wordt in beleidsnota’s gezegd, maar de keerzijde is het grote aantal sportblessures. Sport is fair en dat blijkt onder andere als sporters zich aan de regels houden. Maar er wordt ook bewust gezocht hoe de regels overtreden kunnen worden. En dat wordt de jeugd ook aangeleerd. In Duitsland wordt in dit verband vaak Paul Breitner geciteerd, voormalig speler van het Duitse voetbalelftal: “Ich behaupte, wir müssen die Jugendlichen lehren, foul zu spielen. Das klingt vielleicht brutal, aber was hilft es, ständig um den heißen Brei herumzureden. Denn eines ist klar, und das gilt für Schüler genauso wie für Bundesligaprofis, bevor ich dem Gegner erlaube, ein Tor zu schießen, muss ich ihn mit allen Mitteln daran hindern. Und wenn ich das nicht mit faire Mitteln tun kann, dann muss ich es eben mit einem Foul tun. Wer das nicht offen zugeibt, lügt sich was vor oder ist kein Fussballer” (in Pilz & Wewer, 1987, p. 73).

Sport is elitair, maar het is ook een product van en voor de massa. Sport verbreedert, maar schept ook tegenstellingen. In de sport weerspiegelen zich de dominante waardenoriëntaties in onze samenleving, maar tegelijk is de wedstrijdsport een eigen wereld met aparte wetten en sanctioneringssystemen die elders in de maatschappij niet snel zouden worden geaccepteerd. Wedstrijdsport kent vele gezichten, die niet gemakkelijk onder een noemer zijn te brengen. De vraag naar de mogelijkheden van opvoeding in en door sport moet dus

altijd gezien worden tegen de specifieke achtergrond van de context waarbinnen wordt gesport. Sport is ook een eigenaardig veld met haar tegengestelde bewegingen en haar paradoxen. Is het desondanks toch een attractief veld voor opvoeding?

De specifieke context van de jeugdsport

Jeugdsport kent een aantal specifieke situaties, waaraan steeds belangrijke vragen kunnen worden gekoppeld. Het begint met de vraag op welke leeftijd kinderen tot een sportvereniging kunnen worden toegelaten en wanneer er met 'echte' wedstrijdsport mag of kan worden begonnen. Daar sluit direct een vraag op aan: hoe kan de sport zich aanpassen aan de mogelijkheden van de kinderen? Er zijn sporten die een mini-variant voor de kleintjes hebben ingesteld, waarin niet alleen de maten van het veld zijn aangepast, maar ook de vorm van het spel is veranderd. Voorts worden kinderen ingedeeld in leeftijdsgroepen, maar - bij de ene sport eerder dan bij de andere - komt binnen de wedstrijdsport ook de noodzaak naar voren de kinderen te selecteren en in te delen op spelniveau.

Volgens Bigelow (2000, p. 17) moeten jeugdsportprogramma's voldoen aan de persoonlijke, pedagogische behoeften van een kind: "Such programs must be conducted to meet the needs of all participants - not just the top two, six, or 20, not just your child, not just neighbour's kid; but the needs of all children - the skinny, fat, tall, small, and the ones who lack highly developed motor skills. Youth sports programs must serve all participants, not just the 'special' few."

Een andere typische situatie die zich bij jeugdsport voordoet is de jaarlijkse doorstroom naar een oudere leeftijdsgroep, terwijl de groep dan weer wordt aangevuld met jongere kinderen. Vooral bij teamsporten is dat een terugkerende onrust.

Kenmerkend tenslotte voor de jeugdsport is de rol van de ouders. Zij spelen meestal een belangrijke rol bij de keuze voor een sport en een vereniging. Bij de jongsten zijn ze ook onmisbaar voor het brengen en ophalen en het geven van emotionele ondersteuning. In die zin heeft de club in haar jeugdafdeling altijd met ouders te maken. Naarmate kinderen ouder worden drukken zij zelf steeds meer hun stempel op hun sportbeoefening en treden ouders terug, hetgeen niet wil zeggen dat ze hun belangstelling voor hun sportend kind moeten verminderen. Dat 'uittreden' gaat trouwens niet elke ouder even gemakkelijk af (De Haan, e.a., 1996).

Coakley onderzocht informele spelgroepen van kinderen en vergeleek die met sportgroepen die geleid werden door volwassenen. Dat laatste is de situatie die we in sportclubs aantreffen. Hij ontdekte dat de informele spelgroepen meer gericht waren op actie en beweging, terwijl de door volwassenen geleide groepen meer gericht waren op het leren van het spel. "This means that, when children get together and make up their own activities and games, they empha-

size movement and excitement. When children play sports that are organized and controlled by adults, the adults emphasize learning and following rules, so that games and game outcomes can be considered 'official' within the larger structure of a league or tournament" (2000, p. 139). Dit onderzoek laat geen éénduidige conclusies toe. Maar sportclubs kunnen dit als een aansporing beschouwen om zoveel mogelijk tegemoet te komen aan de bewegingsdrang van de kinderen en hun behoefte aan spanning en uitdaging.

Een terugkerende vraag is wat kinderen beweegt om aan sport te doen. Ewing en Seefelt (in Weinberg and Gould, 1995, p. 451), onderzochten in de USA bij 8000 kinderen hun motieven om te sporten. Daarvoor moesten de respondenten motieven voor sportparticipatie rangschikken in volgorde van belangrijkheid. Het bleek dat zowel in schoolsport als in de niet aan school gebonden sport, het spelplezier verreweg het belangrijkste motief was. Ook het verbeteren van de sportieve vaardigheden en 'to stay in shape' (bij de meisjes) scoren goed. Opvallend is dat motieven als willen winnen en de uitdaging van competitie niet hoog op de lijst staan. Dezelfde bevindingen ziet men ook in een onderzoek van de British Sport Council. "Enjoyment was identified as a major motivating factor.....and was consistently reported as a much more important factor than competition or success" (White, Row, 1996, p. 121). De onderzoeken van Van Rossum (1996) en Theeboom & DeKnop (1998) wijzen in dezelfde richting. In de USA heeft de National Youth Sports Coaches Association (NYSCA) mede op basis van deze inzichten een curriculum ontwikkeld om sporten aan te leren, waarin kinderen geleidelijk met competitie geconfronteerd worden. Bij de jongsten (5-6 jaar) is er geen reguliere competitie en worden de scores niet bijgehouden. Pas op 9-10 jarige leeftijd wordt van competitie serieus werk gemaakt. De scores worden bijgehouden, maar het opmaken van ranglijsten wordt ontmoedigd. Ook wordt het de coaches en trainers niet toegestaan kinderen voor bepaalde taken te specialiseren. Zo'n praktijk wijkt nogal af van de sportpraktijk in Nederland, waar het normaal gevonden wordt om kinderen vanaf een jaar of zes al in wedstrijden en competities te laten uitkomen.

Bij de vraag op welke leeftijd kinderen lid kunnen worden van een sportvereniging heeft zich vanaf de jaren vijftig een opmerkelijke ontwikkeling voorgedaan. Bij sporten als gymnastiek en zwemmen was men wel gewend aan kleuters maar bij de meeste teamsporten werden de kinderen pas op 10-12 jarige leeftijd toegelaten (De Heer, 2000, p. 87). Die toelatingsleeftijd is in de laatste vijftig jaar spectaculair naar beneden gegaan. Nu worden bij voetbal kinderen van vier en vijf jaar toegelaten. Achter deze verjonging kunnen verschillende motieven schuilgaan, zoals de concurrentie tussen verschillende takken van sport en de wens om met jonge talenten zo vroeg mogelijk met trainingsactiviteiten aan te vangen.

Bij deze ontwikkeling kunnen kanttekeningen worden geplaatst. Kurz en Tietjens (2000) deden in Duitsland onderzoek naar het sport- en verenigingsengagement van kinderen en jongeren. Ook zij stellen vast dat het sportengagement "aus der Jugendphase immer mehr in die Kindheit vorverlagert ist" (p. 406). Dat

heeft mogelijk negatieve consequenties. Vroeg instappen in de sport kan ook betekenen vroeg uitstappen. De grootste sportparticipatie vindt men ongeveer in het zevende (Duitse) schooljaar, maar daarna volgt een terugval. "Schon zu diesem frühen Zeitpunkt, also wenn ihre Jugend gerade erst beginnt, ziehen sich viele junge Menschen aus dem Sport so weit zurück, dass er für ihre Entwicklung vermutlich nicht mehr förderlich werden kann" (ibid.). Kennelijk vonden kinderen in de sport toch niet datgene wat ze hoopten en verwachtten. Diepgaand onderzoek naar sportuitval lijkt geboden. Onderzoek van Baar (1996, 2003) wijst in de richting van meerdere oorzaken van sportuitval. De belangrijkste liggen bij de vereniging en in veel mindere mate bij de sport zelf.

Over het pedagogische

"Ze komen om te ballen, niet om opgevoed te worden". Dit gezegde kan een opleider van trainers en coaches in allerlei varianten tegenkomen. Het beste past hier een offensieve strategie door te vragen - en dóór te vragen - hoe de jeugdpraktijk georganiseerd is op de club.

"Opvoeden is in wezen het grootbrengen van kinderen in een specifieke samenleving: het kenmerkende van opvoeding is dat het vaak 'tussen de bedrijven door' gebeurt," schrijven Ten Dam e.a. (2004, p. 31) in hun inleiding op een boek over de pedagogische taak van de lerarenopleiding. Op de sportvereniging gebeurt ook van alles tussen de bedrijven door: kinderen helpen elkaar bij de training, er geldt een regel dat je bij het verzuimen van de training niet in de wedstrijd wordt opgesteld, je bent verplicht na de training te douchen en er worden trucjes geleerd om de tegenstander of de scheidsrechter te misleiden. Door dit alles wordt het kind beïnvloed. Dát heet opvoeding-in-sport. Of de trainers nu willen of niet, ze doen daar dag in dag uit aan mee en ze kunnen daarop worden aangesproken. Meestal is die opvoeding-in-sport vanzelfsprekend en staat men er niet bij stil wat de bedoeling is van een bepaalde praktijk. Maar het gebeurt ook dat afstand van een praktijk genomen wordt en dat gevraagd wordt naar de betekenis. Over zo'n regel als: 'niet opstellen na een verzuimde training' kan men vragen in wiens belang dat is: van het betreffende kind, het team, de club, de ouders, de sponsor, de trainer?

In deze mix van belangen en soms van belangentegenstellingen dient het belang van het kind en de groep kinderen behartigd te worden. Die regel had mogelijk de bedoeling kinderen te houden aan afspraken en ze te leren dat ze bij de training ook verantwoordelijkheid hebben voor de teamgenoten. Dat is opvoeden-door-sport. Er wordt een maatregel gesteld die beoogt het belang van kinderen te dienen, voor nu en voor later. Hieruit spreekt de visie van Langeveld (1979) op opvoedingsgezag: verantwoordelijkheid ten bate van het kind, gezag met het oogmerk zichzelf op te heffen. Steeds meer verantwoordelijkheid wordt aan het kind overgedragen in een mate die bij hem of haar past. Misschien zeggen we nu in deze tijd: nemen kinderen steeds meer verantwoordelijkheid voor zichzelf. Regels worden in dialoog met de jeugd vastgesteld en steeds bevestigd

wanneer de betekenis niet meer gekend wordt. Soms wordt er bewust van afgeweken, als er bijzondere omstandigheden zijn, die dan wel uitgelegd moeten worden. Dat kan ook opvoeden door sport genoemd worden. Daarbij wordt duidelijk dat opvoeding geen éénrichtingverkeer is van volwassene naar kind, maar dat kinderen actief zijn in hun eigen opvoeding en het opvoedingsgedrag van hun opvoeders net zo sterk sturen als omgekeerd (Hermanns, 2000).

Aan opvoeding worden verschillende aspecten onderscheiden

1. Allereerst kan het zorgaspect genoemd worden, vooral bij jonge kinderen maar ook bij de oudere jeugd. Soms manifesteert zich dat bij overtraining en overbelasting waar het kind nog niet zijn grenzen kent en waar opvoeders de plicht hebben deze grenzen in de gaten te houden. Dat geldt ook bij de ontwikkeling dat kinderen op steeds jongere leeftijd gaan sporten. "This trend towards earlier and more intensive involvement of children in sport raises a number of health concerns, for children are, for a number of reasons, particularly vulnerable to a variety of forms of exploitation or abuse" (Waddington, 2000, p. 49). Het gaat hier om de kwetsbaarheid van het kind, die van de zijde van de opvoeders permanente zorg eist. Ouders en trainers blijken niet altijd goede belangenbehartigers van hun kinderen te zijn. Kinderen en jongeren zijn ook kwetsbaar in hun relatie met hun trainer, die hen niet alleen traint, maar hen tegelijk ook beoordeelt voor een selectieteam. Daar waar groei in zelfstandigheid mag worden verwacht, kan het gebeuren dat een jongere in een dubbele afhankelijkheid wordt gedrukt.

2. Het doelaspect staat in veel pedagogische discussies centraal. Het kind helpen met volwassen worden, om daarin een eigen vorm te vinden. Dat doelaspect is niet het monopolie van de opvoeder, alhoewel dat wel vaak gepresenteerd wordt in de vorm van eindtermen en te verwerven competenties. Het kind moet die doelen ook omarmen, want anders kunnen er stagnaties in de opvoeding optreden. Een belangrijke vraag in een trainersopleiding is of en hoe de zelfstandigheid van de jeugd in de sport bevorderd wordt en hoe het staat met jeugdparticipatie.

3. Een derde aspect ligt in de relationele sfeer. Bestaat er tussen de opvoeders en de kinderen een sfeer van wederzijds vertrouwen en is er bereidheid om je in de leefwereld van de ander te verdiepen? Is er van de kant van de opvoeders een niet aflatende betrokkenheid voor het kind, (Godot, 2003, p.11) en is er een sfeer van veiligheid in en rondom de club? Van oudere kinderen en jongeren mag je ook verwachten dat ze zich in het perspectief van de ander proberen in te leven zodat een open dialoog gevoerd kan worden tussen trainer en team en binnen een team.

4. Dat laatste sluit aan bij een vierde aspect dat we hier plezierbeleving willen noemen. Een voetbalclub formuleerde in haar jeugdplan als doelstelling 'dat kinderen graag op de club komen'. Een mooier compliment kan men de club niet maken als dat over je gezegd wordt.

Plezier kan verschillende aspecten behelzen: trots zijn op je lichaam, het plezier om de sportactiviteit zelf en de vaardigheid die je daarin verwerft, het plezier met de trainer en de groep waarbinnen je als persoon wordt geaccepteerd.

Het pedagogische verhaal is hier geschreven, zoals het ook in een opleiding voor trainers en jeugdsportleiders gepresenteerd wordt. Het is een pluriform verhaal waarin geaccepteerd wordt dat mensen verschillende ideeën hebben over opvoeding en opvoedingsdoelen, maar het is normatief en zal in elke context geconcretiseerd moeten worden in een gezamenlijke onderneming van opvoeder en kind. Men moet daarbij oppassen dat opvoeden niet geïdealiseerd wordt en los komt te staan van de alledaagse werkelijkheid. Het mag ook geen naïef idee worden over de maakbaarheid van de mensen in de sport, want het is uiteindelijk het kind dat uitmaakt wat pedagogisch heeft gewerkt en wat niet. Dat mag opvoeders binnen en buiten de sport manen tot bescheidenheid.

Het gesprek tussen opvoeding en sport

Pedagogische oriëntaties leiden gemakkelijk tot een idealistisch beeld van opvoeding, dat men in de praktijk niet of nauwelijks aantreft. Veel opvoeding vertoont tekorten en soms zijn er ernstige gebreken. Er zijn kinderen die groot worden zonder dat ze een echte belangenbehartiger hebben gehad en die dat hun leven met zich meedragen, terwijl anderen geleerd hebben daarmee om te gaan en een redelijk harmonieus leven hebben opgebouwd. Het is nodig dat pedagogen zich in de context van het veld verdiepen en de betekenissen die de mensen aan de verschijnselen geven serieus nemen. Men kan wel zeggen dat meisjes van elf jaar hun jongere broertjes en zusjes niet kunnen opvoeden, maar in vele culturen is dat de praktijk van alledag. In een westerse samenleving kan agressie wel een negatief woord zijn maar in veel wedstrijd sport is instrumentele agressie geboden om 'de speler van de bal te krijgen'. De pedagoog dient zich als het ware te ontdoen van de vanzelfsprekendheden van een dominante westerse samenleving en oog te hebben voor culturele differentiatie. Agressie kan bijna overal in de samenleving negatief worden gevonden, maar in de wedstrijd sport dus niet.

Voorts is het nodig om in het gesprek over sport en opvoeding niet alleen over opvattingen en betekenissen te discussiëren, maar onderzoeksgegevens bij de discussie te betrekken. Dat kinderen op steeds jongere leeftijd aan (wedstrijd)sport gaan doen is een gegeven, waar men niet om heen kan. Vervolgens kan men zich beraden over de consequenties daarvan. Waar mogelijk moet de jeugd betrokken worden bij een discussie over het pedagogische gehalte van de jeugdsport. Dat kan op verschillende manieren: door ze direct een rol te geven in de discussie en door gebruik te maken van beschrijvingen van ervaringen uit interviews. Een andere manier is om volwassenen te laten terugblikken op het eigen sportleven van vroeger als kind.

Tenslotte is het van belang niet alleen micro- en meso-verbanden in de pedagogische discussie te bespreken maar ook maatschappelijke verhoudingen daarbij te betrekken. Bij het gesprek over opvoeding en sport kunnen deze oriëntaties als toetssteen voor een jeugdsportpraktijk worden gebruikt.

Een voorbeeld is ontleend aan Luik (1991) die ex-topsporters heeft geïnterviewd over hun ervaringen in de topsport en de weg daarnaar toe. We kozen het interview met Katarina Witt, kunstrijdster op de schaats, die met haar internationale successen roem voor de DDR bracht. Het interview is doordrenkt van politieke motieven. Ze zegt zich door de politici van die tijd misbruikt te voelen maar komt tegelijkertijd op voor het recht om op haar manier met topsport bezig te zijn. Men kan haar de misstanden in de DDR toch niet verwijten? Hieronder een fragment, waarin ze terugblik op haar tijd als jong sporttalent. De interviewer legt haar voor: "Pädagogen sagen nun, dass Kinder, die Leistungssport betreiben, emotional verkümmern. Witt antwoordt: "Im Studium habe ich erstmals gespürt, dass ich in meiner Kindheit etwas verpasst habe. Meine Phantasie ist wegen des Sports auf der Strecke geblieben. Wir sollten im Studium Geschichten erfinden, und da habe ich plötzlich gemerkt, dass ich immer mit sehr realen Problemen zu tun hatte. Plötzlich wurde mir klar, dass ich keine 'normale' Kindheit hatte. Ich habe zu wenig Märchen gehört. Ich kam um sechs müde nach Hause. Dann gab's Abendbrot, Sandmännchen und ab ins Bett. Da blieb keine Zeit für Gute-Nacht-Geschichten" (p. 65-66). Het voorbeeld van een grote sportvrouw, die veel later inziet dat ze van haar kind-zijn werd beroofd. Voor haar geen sprookjes, maar een hard en beperkt leven. Zoals ze het hier beschrijft heeft ze weinig vreugde aan haar kindertijd beleefd. Die vreugde kwam wel toen ze nationale en internationale prestaties leverde. Meinberg (1991, p. 202) levert scherpe pedagogische kritiek op zo'n opvoedingspraktijk in de jeugd-topsport. Wordt hier, zo vraagt hij, niet over de wil van het kind door anderen beschikt? Drijft de 'falsche Ehrgeiz' van de ouders het kind niet in de machinerie van de topsport? "Wer kennt nicht die ehrgeizigen 'Eislaufmamis', die, scheinbar ohne Rücksicht auf Wünsche und Neigungen der Betroffenen, in ihre Kinder den Traum der 'Eisprinzessin' projizieren?" Waddington (2000) spreekt van exploitatie van kinderen. Kinderen zijn kwetsbaar en ze hebben lang niet altijd de kracht zich teweer te stellen tegen zulke overweldigende invloeden. De opvoeding van Katarina Witt vertoont op dit punt ernstige gebreken en dat is ook de positie die in het gesprek hierover wordt ingenomen. Daarop mag de sport worden aangesproken (Buisman, 2002).

Terugblik

We blikken kort terug op de voorbeelden die werden besproken. Kinderen doen op steeds jongere leeftijd aan sport. Bij de KNVB (voetbalbond) zijn er zeker tienduizenden kleuters lid en elke week mogen ze éénmaal en soms twee maal trainen. Cevaal en Wesdorp (2001) onderzochten deze praktijk. Uit de inter-

views en enquêtes rijst het beeld op dat de clubs speels met de kleintjes om-springen. Maar bij de observaties bleek het tegendeel. Er was bij deze kleuters geen 'speeltuin' te bekennen, er werd gewoon getraind, zoals dat bij de F-jes (kinderen tussen 6-8 jaar) gebeurt. De vreugde van het kluitjesvoetbal – kinde-ren willen daar zijn waar de bal is – werd hen niet gegund. Maar het spelplezier bij de kleintjes was ook aanstekelijk, deels bepaald door het enthousiasme van de leiding. Vanuit een opvoedingstheorie raakt men hier betrokken bij twee discussies. Enerzijds de weinig speelse elementen in de training die niet bepaald ontwikkelingsgericht zijn. Anderzijds de spelvreugde bij die kinderen die al be-hoorlijk inzicht hebben in de aard van het spel. Kinderen die voetbal als hun sport voor nu en later zullen omarmen.

Clubbesturen willen jeugdsport soms bekijken als recruiteringsveld voor de selecties van hun club (Rijsdorp, 1973). Zij die presteren gaan voor, vaak ten koste van de minder getalenteerden. Het zijn veelal bewuste keuzen om de ta-lentjes er uit te pikken, binnen de eigen club. En bij voetbal bijvoorbeeld wor-den de scouts erop uit gestuurd om in de wijde omgeving op talentenjacht te gaan. Er is een permanente spanningsverhouding tussen de selectieprocessen in het belang van de wedstrijdsport en het pedagogische recht van de andere kinderen op evenveel speeltijd en evenveel kwaliteit in de training. Wanneer bij voetbal steeds dezelfde spelers op de bank zitten omdat er ook bij de jeugd gewonnen moet worden is er een duidelijk opvoedingstekort en is de club een slechte belangenbehartiger voor de grote groep niet getalenteerde kinderen. Als de meisjes en jongens zich vervolgens teleurgesteld afwenden van de club en soms zelfs van de sport, dan heeft de sport zijn opvoedende waarde compleet verloren.

De uitspraak van Breitner dat overtredingen bewust moeten worden aange-leerd mag hier niet onbesproken blijven. In veel sporten wordt de jeugd niet alleen sportiviteit aangeleerd, maar ook onsportiviteit. Dat is een paradoxaal gegeven in de sport. Dat gebeurt zowel in het kader opvoeding-in-sport als in opvoeding-door-sport. Men hoede zich hier voor moralistische betogen. Even-als op andere plaatsen in de maatschappij bestaan er in de context van het jeugdvoetbal verschillende ideeën over opvoedingsdoelen. Wat opvoeding is kan niet geannexeerd worden door één zienswijze die het meest sociaal-wense-lijk wordt geacht. Het is nodig dat de discussie zich verdiept, bijvoorbeeld door onderscheid te maken tussen (instrumentele) agressie en geweld dat schade be-rokkent aan de gezondheid van de tegenstander en de sporter zelf. Daarmee in verband staat het creëren van vijandsbeelden, die de sfeer van saamhorigheid en onderling vertrouwen zo kunnen aantasten dat er eerder een pedagogische anti-waarde ontstaat.

Politici en sportbestuurders schrijven al te gemakkelijk allerlei pedagogische waarden aan de sport toe zonder dat men zich er van vergewist wat de inhoud van die waarden is en of kinderen en jongeren in deze tijd deze waarden wel omarmen. De waarden lopen soms sterk uiteen en daarom is het van belang

daarover in gesprek te raken. Zo raakt men op de hoogte van de verschillende gezichten en de eigenaardigheid van deelculturen. Tegelijkertijd is nodig dat men met de pedagogische oriëntaties geen verstoppertje speelt: Het gaat in de jeugdsport in de eerste plaats om de belangen van het kind en om het plezier dat aan de sport beleefd wordt.

Literatuur

- Anthonissen, A. & Boessenkool, J. (1998). *Betekenis van besturen. Variaties in bestuurlijk handelen in amateursportorganisaties*. Universiteit Utrecht, academisch proefschrift.
- Baar, P. (1996). Sportuitval bij het jongens turnen. Een belevingsonderzoek naar oorzaken en achtergronden. In: Buisman, A. (red.). *Jeugdsport en beleid*. (pp.128-148). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Baar, P. (2003). Sportuitval en sportparticipatie van jeugdigen. Een integrale beschouwing. In: Bovend'eerdt e.a. (red.) *Zorg voor jeugdsport. Opstellen over beleid en praktijk* (pp.63-75). Nieuwegein: Arko.
- Bigelow, B. (2000). Is your child too young for youth sports, or is your adult too old? In: Gerdy, J.R. (Ed.) *Sports in school. The future of an institution* (pp.7-18). New York: Teachers College.
- Breedveld, K. (2003). Sport en cohesie: de relatie tussen sportdeelname en sociaal kapitaal'. In: Breedveld, K. (red.) *Rapportage Sport 2003* (pp.247-281). Den Haag: SCP.
- Buisman, A. (2002). *Jeugdsport en fair play in het Nederlandse sportbeleid van de jaren negentig*. Amsterdam: SWP.
- Cevaal, A. & Wesdorp, R. (2001). *Voetbalveld of speeltuin? Onderzoek naar het voetbalaanbod voor vijfjarige kinderen*. Universiteit Utrecht: doctoraal scriptie.
- Coakley, J.J. (1998, 2002). *Sport in society, Issues and controversies*. Boston, Singapore: Mc Graw-Hill.
- Crum, B.J. (1992). *Over versporting van de samenleving. Reflecties over bewegingsculturele ontwikkelingen met het oog op sportbeleid*. Haarlem: De Vrieseborch.
- Ten Dam, G., Wardekker, W., Miedema, S. & Veugelers, W. (2004). 'De kern van het onderwijs en de lerarenopleiding in theoretisch perspectief'. In: Ten Dam, G., Veugelers, W., Wardekker, W. & Miedema, S. (red.) *Pedagogisch opleiden. De pedagogische taak van de lerarenopleiding* (pp. 21-53). Amsterdam: SWP.
- Eitzen, D.S. (1999). *Fair and foul. Beyond the myths and paradoxes of sport*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.
- Godot, E.A. (2003) (pseudoniem). *Hoe zo pedagogisch*. Amsterdam: SWP.
- De Haan, M., van Iersel, B. & Horvers, C. (1996). *Gezin en sportvereniging. Een onderzoek naar de relatie die ouders van jeugdleden hebben met de sportclub van hun kinderen*. Amsterdam: NCS (Nederlandse Culturele Sportbond).
- Hermanns, J. (2001) *Kijken naar opvoeding. Opstellen over jeugd, jeugdbeleid en jeugdzorg*. Amsterdam: SWP.
- De Heer, W. (2000). *Sportbeleidsontwikkeling 1945-2000*. Haarlem: De Vrieseborch.
- Hellison, D.R. (1985). *Goals en strategies for teaching physical education*. Champaign, Ill, USA: Human Kinetics.

- Kurz, D. & Tietjens, M. (2000). 'Das Sport- und Vereinsengagement der Jugendlichen. Ergebnisse einer repräsentativen Studie in Brandenburg und Nordrhein-Westfalen'. In: *Sportwissenschaft*, 30, p.384-407).
- Langeveld, M.J. (1979). *Beknopte Theoretische Pedagogiek*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Luik, A. (1991). *Die Sportsinterviews*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Meinberg, E. (1991). *Hauptprobleme der Sportpädagogik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Van der Molen, R. (2003). 'Beoefening'. In: Breedveld, K. (red.) *Rapportage Sport 2003* (pp.71-99). Den Haag: SCP.
- NOC*NSF/Onderzoeksburo Kearney (1992). *Sport als bron van inspiratie in onze samenleving. Sport biedt unieke kansen voor de ontwikkeling van de maatschappij*. Arnhem: NOC & USF.
- NYSCA. National Youth Sports Coaches Association (NYSCA, 1988). *National Standards for Youth Sports*. West Palm Beach, Fl.: NYSCA.
- Pilz, G.A. & Wewer, W. (1987). *Erfolg oder Fair Play. Sport als Spiegel der Gesellschaft*. München: Copress.
- Van Rossum, J. (1996) 'Ik wil de eerste zijn.....Empirische kanttekeningen bij het primaat van willen winnen in de sport- en spelactiviteiten'. In: Buisman, A. (red.) *Jeugdsport en beleid* (pp.109-128). Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Rijsdorp, J. (1973) *Sport en maatschappij, een confrontatie van de sport met maatschappelijke vragen*. Alphen aan de Rijn: Samsom.
- Tamboer, J. & Steenbergen, J.(2000). *Sportfilosofie*. Leende: Damon.
- Theeboom, M. & DeKnop, P. (1998) 'Plezier als bepalende factor voor kwaliteit in jeugdsport: aanbevelingen voor de sportpedagogische praktijk'.In: DeKnop, P. & Buisman, A. (red.) *Kwaliteit van jeugdsport* (pp.181-194). Brussel: VUB Press.
- Waddington, I. (2000). *Sport, health and drugs, a critical sociological perspective*. London/New York: E & FN SPON / Taylor and Francis.
- Weinberg, R.S. & Gould, D. (1995). *Foundations of sport and exercise psychology*. Champaign, Ill.: Human Kinetics.
- White, A. & Rowe, N. (1996). 'England'. In: De Knop, P., Engström, L.M., Scirstad, B. & Weiss, M.R. (Ed.). *Worldwide trends in Youthsport*. (pp.115-126). Champaign, Ill.: Human Kinetics.